

HORVÁTH JÓZSEF – KÜNSTLERNÉ VIRÁG ÉVA
Vízjeltörténeti érdekesség Misztótfalusi Kis Miklós levelén

Jelen írásunk célja, hogy az 1680-tól Hollandiában élő Misztótfalusi egyik levelének egy érdekes aspektusára világítsunk rá. A kérdéses, 1685. szeptember 19-én Amszterdamban keltezett levelet saját kezűleg írta befolyásos pártfogója, gróf széki Teleki Mihály (1634–1690) erdélyi kancellár, főgenerális részére. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárban a Teleki család levéltárában P 1238–I–55. jelzet alatt található levelet dr. Dézsi Lajos 1899-ben a Magyar történeti életrajzok (14. évf. 2. füzet) „Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században” címmel megjelentetett kötetében, az alábbi átírásban adta közre:

„Az úr Isten kedvelje a kegyelmed személyét, életét, hivatalit és ékezen virágzó házat minden jókkal áldja!

Méltóságos uram,

Hogy kegyelmed méltóztatott az én dolgomra nem csak rá tekinteni, hanem okos tanácsával igazgatta is ez aránt a tanácsokat úgy, hogy az én mind jelen való, mind jövőndöbéli jóra való igyekezetemnek nyakok ne szakaszatnék, ismértem magamat kegyelmedhez felette kötelesnek lenni, áldván egyszersmind a mi Istenünket, hogy megtartóztatta és olyan dologra kegyelmeteket nem bocsátotta, melynek cselekedeti nem csak az én reményem ellen, hanem Isten s az egész nemzet ellen való vétek nélkül nem lehetett volna, hanem ha tudatlanságból esett volna ez; kegyelmetek a dolog felől különben, nem a mint volt s vagyon, informáltatván s itélvén: tetszett az én Istenemnek jó igyekezetimben engem sok bajok és kísértetek által gyakorolni, hogy annál édesebben esnék jövőndöben azoknak gyümölcsök. Az én kezem alá vótt munkámnak Isten végét adá még pünköst előtt, de e dologban közbe jövő casusnak maradványa még ez, hogy azzal magamat még az idén hazámnak ne praesentálhatnám. Hál Istennek, hogy annak ártalmamra való több tétéménye nem lön. Im, uram, kegyelmedhez küldék egy exemplárt, hogy maga szemeivel látván, kegyelmed is tehessen itéletet felőle. Noha a censurától nem igen tarthatok, bene mihi conscius lévén és támaszkodván többek felett kegyelmednek jóakaratójához, melyet hozzám jelentgetett már nem egyszer mások írásiban való izenet által. Menjenek Isten eleibe mind azok a jók, melyeket kegyelmed a szegény hazával vagy egy vagy másképen cselekeszik és tartsa fen e nagy oszlopát oly sikámló állapotban helyeztetett hazánkknak sokáig! Ezt kívánja és marad,

Amstelodami 19. Septembris, anno 1685.

Kegyelmednek köteles szolgálja, míg él,

M. Tótfalusi Kis Miklós mp.”

Hogy az e téren tájékozatlan olvasó számára is világos legyen, mit keresett Misztótfalusi Amszterdamban, valamint mi is az – a levélben egyébként nevének nem említett – „Aranyas Biblia”, érdemes a levélíró életútjának legfontosabb állomásait felelevenítenünk.

Misztótfalusi Kis Miklós (1650–1702) világhírű betűmetsző, tipográfus, könyvnyomtató, nyelvész egy partiumi kis településen, Alsómisztótfaluban született jobbágyszülők gyermekeként. Alsóbb iskoláit helyben, felsőbb fokú tanulmányait Nagybányán és a nagyenyedi református Bethlen kollégiumban végezte. Három éves fogarasi tanítóskodás után 1680-ban Hollandiába ment teológiai tanulmányai elmélyítése céljából. Az utrechti és leydeni egyetemek felkeresése után jutott el Amszterdamba, a könyvnyomtatás akkori fellegvárába. Eredetileg ugyan lelkésznek készült, de különösebb elhivatottság nélkül. Ráadásul hiányzott belőle az a briliáns szónoki képesség, ami erre a pályára igazán alkalmassá tette volna. Egykori diáktársa, a latinszótár író, orvos, filozófus Pápai Páriz Ferenc (1649–1716) és Tófeus Mihály (1624–1684) erdélyi püspök nem is sejtette, hogy új hivatás felé terelgeti, amikor javasolták számára – sőt, Tófeus egyértelműen megbízta –, hogy amszterdami tartózkodása során kísérelje figyelemmel az erdélyi református egyház megrendelésére készülő magyar nyelvű biblia nyomtatását. Megbízatását úgy tartotta leginkább teljesíthetőnek, ha közben maga is kitanulja a nyomdászmesterség minden csínját-bínját. Az Elzevir család által üzemeltetett nyomdában kezdte meg ismeretei gyarapítását, de hamarosan átpártolt a konkurens Blaeu nyomdához. A nyelvismerete hiányából adódó nehézségek leküzdésére tett erőfeszítései, hallatlan szorgalma, kitartása, nem utolsó sorban pedig veleszületett tehetsége révén gyorsan haladt a szakma alapjainak és fortélyainak elsajátításában. Betűmetszés terén rövidesen túlszárnyalta mestereit, 1683-ban önálló műhelye megnyitásával ugyanakkor anyagiilag is függetlenedett. Újszerű, modern betűi világszerte nagy tetszést arattak, egyre másra érkeztek műhelyéhez a megrendelések Angliából, Lengyelországból, Svédországból. Ügyfelei közé tartozott a Vatikán, a firenzei Medici család, a grúz uralkodó, továbbá az ő nevéhez fűződik az örmény és zsidó betűminta elkészítése is.

Mivel a biblia nyomtatására szánt összeg nem érkezett meg Erdélyből, úgy döntött, hogy azt saját költségén adja ki.

Megfeszített munkával, sok nélkülözés árán spórolta össze azt a mintegy 12.000 tallért, amely fedezte a 3500 példány kiadási költségeit. Az elsősorban otthoni használatra szánt, a vizsolyinál lényegesen kisebb méretű biblia külső megjelenésében is impozáns volt: aranyfémekkel díszített bőrkötés fogta össze az aranyozott lapszéléket. Körültekintő szöveggondozást végzett, törekedett a nyelvhelyességi problémák kiküszöbölésére, és helyesírási újításokat is alkalmazott. Nem csekélyebb alkalomból fordult tehát fentebb idézett levelével a címzethez, mint hogy tájékoztassa a magyar nyelvű „Aranyos Biblia” nyomtatásának elkészültéről, s amelynek egy példányát bírálat céljából meg is küldött neki. Teleki olyannyira pozitívan értékelte a hírt, hogy 100 darabra tartott igényt belőle. Kevésbé volt kedvező a fogadtatás református egyház vezetői részéről, akik alaptalan vádakkal, legsúlyosabbként a Biblia szövegének meghamisításával illették.

A tartalmát tekintve igen fontos levél más szempontból is érdekes. Horváth József az erdélyi merített papírokon található vízjelek kutatása során fedezte fel és állapította meg, hogy a szóban forgó iraton Misztótfalusi Kis Miklós a saját monogramját alkalmazta vízjelként. A levél papírján szabad szemmel is kivehető az egymásba kapcsolódó K, N és M betű rajza. (Az N betű a latin Nicolaus, magyarul Miklós keresztnévet jelenti.) A merített papírra írt levél mérete 246×376 mm. Az eredeti ív bal felét képezi, szalmasárga színű, felhős, vágott széllel. A papír bal oldalán a vízjelen kívül, 19–20 mm távolságra látható egy segédborda, továbbá kilenc merevítő borda vízjele, egymástól 25–26 mm távolságra. A monogram vízjele a fél ív közepén, két merevítő borda között helyezkedik el. Egyenes állású és jól látható, mérete 36×25 mm.

A vízjel felfedezése Kis Miklós munkásságának egy eddig nem ismert területét tárta fel. Nevezetesen, hogy a betűmetszés és nyomtatás mellett papírkészítéssel is foglalkozott, s így jelenhetett meg merített papíron vízjelként saját tervezésű monogramja.

Ismereteink szerint a Misztótfalusi tevékenységével foglalkozó szakemberek vízjeltörténeti szempontból még nem végeztek kutatásokat. Ezért aztán nem derülhetett fény arra sem, hogy Kis Miklós a nyomtatáshoz szükséges, monogramjával ellátott ívek egy részét merítő szita alkalmazásával állította elő. Valószínűsíthetjük, hogy ezzel a vízjellel több papírív is készíthetett, amelyet levelezéséhez, esetleg valamelyik Hollandiában nyomtatott könyvének kiadásához használhatott. Monogramjának vízjele kitűnik a Hollandiában

készített korabeli vízjelek sorából: ekkor ugyanis a vízjelárak többnyire növényeket, állatokat, mitikus alakokat, vallási jelképeket, égitesteket stb. ábrázoltak. Az viszont egyáltalán nem volt bevett, hogy a megrendelő nevét megjelenítsék a papíron. Misztótfalusi sikerei csúcsán, 1689 őszén visszatért Erdélybe, és letelepedett Kolozsvárott. Újító eszméi, tanai, ötletei itthon azonban nem találtak megértésre. Míg külföldön művésznek tartották a betűmetszőt, addig hazájában vasművesnek titulálták. Naivságáért keservesen megfizetett, és megtapasztalhatta, hogy „senki sem próféta a saját hazájában”. A református egyházi zsinat elé citálták, érvelése, 1698-ban Kolozsváron megjelent „Mentsége” nem győzte meg vádlóit. A zsinat előtt kellett visszavonni tanait. A meghurcolt, porig alázott férfi a folytonos zaklatásba belebetegedve, lelkiileg megtörve, 52 évesen távozott az élők sorából. Kálváriáját, tragikus sorsát Németh László az *Eklézsiamegkövetés* (1946) címmel írt, tévéjátékként (1970) is nagy sikert aratott drámájában méltóképpen örökítette meg.

Bízunk abban, hogy az utókor által rehabilitált és elismert Misztótfalusi Kis Miklós munkásságáról alkotott ismereteket hasznosan egészíti ki ez a vízjeltörténeti érdekesség, s talán alkalmas arra is, hogy további kutatásokra ösztönözzön.¹

¹ Misztótfalusi betűmintáira ld: Galasi Zsuzsanna: Misztótfalusi Kis Miklós betűmintalapja. http://www.mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/misztotfalusi_kis_miklos_betumintalapja.html (letöltés ideje: 2014. június 24.)